

Révész Béla

Egy volt miniszterelnök könyvének állambiztonsági olvasata 1985-ben

LII. évfolyam 39. szám, 2008. szeptember 26.

A Koordinációs Bizottság irataiból¹

1) Aligha érkezne jó válasz arra a kérdésre, hogy mi lehetett a pártállam időszakában az a testület, amelynek állandó tagja volt a belügyminiszter, a legfőbb ügyész, az igazságügyi miniszter, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, az MSZMP Közigazgatási és Adminisztratív Osztály² vezetője és végül, de nem utolsósorban az adminisztratív ügyekért felelős KB-titkár. Pedig az önmagukban is nagy hatalmú intézményeket irányító politikusokból álló grémium egyáltalán nem rövid ideig szerepelt a kádári hatalmi rendszerben; több mint harminc éven keresztül, 1957-től 1988-ig működött. A Koordinációs Bizottságnak - ahogyan minden jelző és különösebb megjelölés nélkül a testület nevezték - nemcsak tevékenysége zajlott titokban, de létrejöttének körülményei is rejtélyesek maradtak. Az üléseket dokumentáló iratok feldolgozatlanok, hiszen ezek fennmaradásában a legutóbbi időkig csak reménykedhettek azok a kutatók, akik egyáltalán sejtettek valamit a létezésükről³.

A bizottság megalakításának történelmi hátterét és politikai jelentőségét Kádár Jánosnak a Politikai Bizottság egyik 1973-as zárt ülésen tett megjegyzéséből rekonstruálhatjuk⁴. A már hosszabb ideje húzódó és a politikai vezetést különösen megosztó MEGÉV-üggyel⁵ foglalkozó írásos jelentéshez Kádár fűzött szóbeli kiegészítést. Ebben - inkább a belső konfliktus megoldásának módszertanához, mint a probléma tartalmi kérdéseire kapcsolódva - megemlítette: "Minden illetékes tudja, hogy egy 1957-es párthatározat alapján van, és azóta működik a pártközpontban egy úgynevezett Koordinációs Bizottság. Ennek vezetője a K. B. adminisztratív ügyekért felelős titkára, tagja a K. B. Adminisztratív Osztályának vezetője, a belügyminiszter, az igazságügyi miniszter, a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke. Ez elé a bizottság elé kell vinni minden olyan büntetőpolitikai kérdést vagy konkrét bűnügyet megvitatásra, melynek megítélésében bizonytalanság vagy eltérő vélemény van az illetékes szervek vezetői között." A Kádár által forrásként megjelölt 1957-es párthatározatot mindeddig nem sikerült megtalálni. Annyi azért még kiderül Kádár kioktatásából, hogy a testület olyannyira titkosan működik, hogy állásfoglalásaira (mivel ő maga nem hoz határozatot) "a végrehajtás menetében hivatkozni nem lehet". Amennyiben a grémium tagjai egymás között mégsem jutnának egyetértésre, akkor az első titkárhoz, az MSZMP KB Titkárságához vagy a Politikai Bizottsághoz kell fordulniuk "eligazításért".

Ha a bizottságot létrehozó párthatározat eddig nem is került elő, megalakulása körülményeinek, azaz az illetékes szervek vezetői közötti korabeli "bizonytalanságoknak", "eltérő véleményeknek" annál több nyomát őrzik az iratok. Ezek többsége azokra az 1956/1957-es konfliktusokra utal, amelyek a megtorlás főszereplői között, elsősorban a politikai rendőrség, az

ügyészség, illetve a bírói szervek között alakultak ki. Bármennyire is Kádár legfontosabb erőszakesszkeiként működtek az említett szervek, a joghoz, illetve a "szocialista törvényességhez" való közelségük/távolságuk mégis eltérően alakult. A karhatalom, a politikai nyomozók, majd a Munkásőrség számára természetesebbnek tűnt a "rendkívüli helyzetben" a jogi kötöttségek figyelmen kívül hagyása, míg az ügyészek, bírák nem tudták olyan könnyedén negligálni a jogalkalmazás hatályos szabályait. A Belügyminisztérium, az ügyészség és a bíróságok vonatkozásában a párt irányító, ellenőrző feladatait konkretizáló adminisztratív osztály⁶ iratai között például 1956 végéről fennmaradt az egyik vidéki politikai nyomozó osztály vezetőjének panasz: "Az ügyészségi apparátus olyan ellenséges tevékenységet fejt ki, hogy a börtönből olyan személyeket is kihoznak, akiket a rendőrségi szervek nehéz, szívós munkával és megérdemelt büntetéssel juttattak börtönbe. Ilyen ténykedésük miatt megtiltottam (! - R. B.), hogy az ügyészeket a börtönökbe beengedjék."⁷

Ugyanezen az értekezleten a Politikai Nyomozó Főosztály vezetője⁸ a közbiztonsági őrizet akkor még csak tervezett bevezetését is részben az ügyészek akadékoskodásával indokolta: "Tudom, hogy a kormány részéről történik intézkedés, hogy ügyészségi, bírósági vonalon rendet teremtsen. De mert nem várható, hogy heteken belül csodák történjenek, és mert a szükségessége fel fog vetődni, hogy az ellenforradalmat kikapcsoljuk az életből, meg fog jelenni a közbiztonsági őrizetbe vételről szóló rendelet, amikor a rendőrök ellenforradalmárokat eltávolíthatnak az ügyészség ellenére (!) is."⁹ Ezek után nem meglepő, hogy a Politikai Bizottság ülésén is szóba kerültek a szervek közötti feszültségek, például Szénási Géza¹⁰ legfőbb ügyész felszólásában: "Biszk¹¹ elvtárs és köztem vannak ellentétek, nézeteltérések. Mi kulturáltan vitatkozunk, de lent ez úgy jelenik meg, hogy a rendőrség könnyen lefasisztázza az ügyészt, ha nem ért egyet."¹² Kádár Jánosnak nyilván elege lett ezekből a vitákból, de még inkább abból, hogy a megtorlás és az erőszakos konszolidáció legfontosabb szerveinek vezetői a Politikai Bizottság üléseire is beviszik nézeteltéréseiket, konfliktusaikat. És hogy mekkora jelentőséget tulajdonított az egyeztetés intézményes keretei kialakításának, jelzi a Koordinációs Bizottság létrehozása.

A bizottság maga alkotta meg működési szabályzatát. Negyedéves munkaterv alapján dolgozott, kéthetenként - 1978-tól havonta - üléseztek a Központi Bizottság épületében. A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály gondoskodott az ülések összehívásáról, az egyes napirendi pontokhoz szükséges előterjesztések, háttéranyagok előkészítéséről, illetve az ülések emlékeztetőinek a résztvevőkhöz történő eljuttatásáról. A bizottság első, még 1967-ből fennmaradt munkarendje¹³ szerint a koordinációs értekezlet fő célja összehangolni a bűnüldöző szervek tevékenységét a jogpolitikai elvekben, a törvényekben, határozatokban foglalt feladatok eredményes végrehajtása érdekében. Ennek érdekében a bizottság a következő kérdésekkel foglalkozik:

"- a bűnözés, a bűnüldöző munka átfogó, elvi jelentőségű kérdéseivel, ideértve a büntetőjog, valamint a polgári jog politikai vonatkozású problémáit is;

- a fontosabb jogi vonatkozású Központi Bizottság, Politikai Bizottság, Titkárság előterjesztései napirendre kerülése előtt vélemény, javaslatok, ajánlások kialakításával, a vitás kérdések felszínre hozásával, döntésre való előterjesztésük végett;

- elsősorban a bűnüldözést érintő fontosabb kormány-előterjesztésekkel, törvény, törvényerejű rendelet és más rendelettervezetekkel;

- a párt vezető szervei és a kormány határozatainak jogi vonatkozású kihatásaival, az azokból adódó feladatokkal."

Kádár János az említett 1973-as Politikai Bizottsági ülésen a Koordinációs Bizottság fontosságára emlékeztető felszólalásában arra is felhívta a figyelmet, hogy az MSZMP megalakulása óta a büntetőügyekben szabály, hogy "a belügyminiszter, a legfőbb ügyész, a Legfelsőbb Bíróság elnöke konkrét bűnügyekben minden befolyástól mentesen, maguk kötelesek dönteni, kizárólag a törvény, saját törvényes felelősségük és lelkiismeretük által vetetve". A kijelentés meglehetősen indokolatlan, hiszen mivel zárt ülésen hangzott el, propagandaértéke nemigen lehetett, másrészt sejtette, hogy az ülés többi nyolc résztvevője ezzel éppen ellentétes tapasztalatok birtokában van. De a Koordinációs Bizottság iratiból is kiderül, hogy a testületnek a szocialista jogpolitika formálásában játszott szerepe gyakran teljesen háttérbe szorult a konkrét ügyekben kialakított politikai állásfoglalásai mögött. A bizottság minden olyan előterjesztést - "azok jellegétől függetlenül" - napirendjére tűzött és megvitatott, amelyet a felsőbb pártszervek részére készítettek. Mivel határozatot nem hoztak, az elfogadott állásfoglalások érvényesítése nem az érintett rendőri, ügyészségi, bírói szervekre, hanem azoknak a Koordinációs Bizottságban részt vevő vezetőire nézve tartalmazott feladatokat, kötelezettségeket. Ezek végrehajtását - az ügyrend itt valószínűleg az ismeretlen párthatározatot ismétli meg - a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya ellenőrzi.¹⁴

2) A több ezer oldalnyi anyag feldolgozása egyelőre várat magára. Annak érzékeltetésére azonban, hogy a bizottság sajátos hatalmi szerepvállalásával miként avatkozott bele egyes politikai természetű ügyek eldöntésébe, már most számos példa felhozható. Ezek sorából illusztrációképpen álljon itt egy 1985-ös eset, amely nem kevesebbet volt hivatva eldönteni, mint hogy vajon büntető felelősségre vonás induljon-e államellenes bűncselekmények miatt Hegedűs András, korábbi miniszterelnök ellen a nyugati országokban adott interjúi - konkrétan Zsille Zoltánnak és Kasza Lászlónak, a Szabad Európa Rádió magyar osztálya munkatársainak adott interjúja - miatt.

A terjedelmes beszélgetés szerkesztett változata 1985 tavaszán jelent meg könyv formájában¹⁵, majd ezt követően - a sorrend betartása Hegedűs András kérése volt - 1985. május 27-től a SZER harmincperces részletekben kezdte sugározni a mintegy harmincórás beszélgetés szerkesztett változatát. A magyar állambiztonság fokozott figyelemmel kísérte a történeteket.¹⁶ Az interjú élénk hazai és külföldi visszhangot váltott ki - egy kommunista ország volt miniszterelnöke az ideológiai diverzió ellenséges bázisán! -, de meglehetősen vegyes fogadtatásban részesült.¹⁷ A magyar politikai vezetést Hegedűs idegesítően nagy nyilvánosságot kapott szereplése mellett főként az nyugtalanította, hogy milyen politikai titkokat hozott nyilvánosságra, és vajon büntethető-e a valamilyen módon a volt miniszterelnök (ön)leleplező kitarulkozása. Ezeknek a kérdéseknek a megítélését a Koordinációs Bizottságra bízta, amely 1985. december 2-i ülésén tűzte napirendjére a Hegedűs-ügyet.

Az értekezleten Kamara János belügyminiszter, Markója Imre igazságügy-miniszter, Szilbereky

Jenő, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Szíjártó Károly legfőbb ügyész, Czinege Lajos miniszterelnök-helyettes (mint az egyik napirendi pont előterjesztője), Szakali József, aki a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökeként a minisztertanács tagja volt, Varga Péter a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály vezetője, valamint - kissé szokatlanul - Szabó István, a Politikai Bizottság tagja vett részt. A napirenden egyébként valóban szerepelt kifejezetten jogpolitikai természetű kérdés - javaslat az 1986-1990 közötti időszakra vonatkozó középtávú jogalkotási programra -, emellett foglalkoztak a lőfegyverekről, a lőszerokről és a lőterekről szóló BM-rendelettel, és elfogadták a Koordinációs Bizottság 1986. I. félévi munkatervét is. Végül a "különfélék" keretében került sor Szíjártó Károly tájékoztatójának megvitatására Zsille Zoltán Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában című könyvéről.

A Közigazgatási és Adminisztratív Osztály az ülést megelőzően a legfőbb ügyész nyolcoldalas feljegyzését juttatta el a Koordinációs Bizottság tagjainak, mely elaborátum nyilvánvalóan a hírszerzés értékelő-elemző jelentésének megállapításait is felhasználta. Az ügyészségi feljegyzés ugyanis egyáltalán nem szorítkozott az interjú szempontjából számításba vehető cselekmények büntetőjogi megítélésének körére, hanem a kérdések és válaszok politikatörténeti értelmezésen túl még az interjú-szituáció lélektani vonatkozásainak elemzésére is figyelemmel volt. Utóbbi kapcsán többször utal például Zsille konfrontatív-agresszív kérdezői stílusára, amin Hegedűs András "mérésékelt válaszával" kívánt enyhíteni, mintha tartana az esetleges későbbi felelősségre vonásától. Ennek ellenére a feljegyzés az interjúban elhangzott Hegedűs-kijelentések többségét - tényszerűségük folytán - kommentár nélkül ismerteti:

*

Szigorúan bizalmas

Magyar Szocialista Munkáspárt KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya

KAO/8/39/1985. sz.

Készült: 1 gépelt és 8 soksz. példányban

Szigorúan titkos

Legfőbb ügyész

2/1985.

Feljegyzés

Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában című, Zsille Zoltán által készített és Bécsben kiadott 376 oldal terjedelmű könyvről.

1.) A mű interjú formájában foglalkozik azokkal a politikai eseményekkel, amelyeknek Hegedűs András a felszabadulástól az ellenforradalomig szereplője volt. Az interjú készítője által feltett kérdések jellegükben élesen különböznek a válaszoktól. A feltett kérdések szélsőségesen rendszerellenesek, ugyanakkor a Hegedűs által adott válaszok erősen mérsékeltek, kitűnik azokból egy olyan tudatosság, amely számol azzal, hogy adott esetben a válaszokra megfelelő magyarázatot lehessen adni.

A másik jellemzője az adott válaszoknak az, hogy az eseményeket illetően csak a felszabadulástól az ellenforradalomig eltelt idővel foglalkozik azzal, hogy az interjúalany csak az erre az időszakra vonatkozó eseményekkel kapcsolatban van ismerete.

Az interjú erre az időszakra vonatkozóan nagy számú tényt közöl a magyar párt- és állami vezetés akkori tevékenységével, illetve a magyar-szovjet párt- és állami szervek Magyarországra vonatkozó tárgyalásaival kapcsolatban. Tekintettel arra, hogy a közölt adatok erre az időszakra vonatkoznak, nem lehet megállapítani azt, hogy ezek ma már a Magyar Népköztársaság hátrányára felhasználhatók lennének. Erőltetettnek tűnne annak megállapítása is, hogy ezek az adatközlések - amelyek a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági és egyéb együttműködését érinti (sic!) - alkalmasak lennének a rendszer elleni gyűlölet szítására.

Az interjú részletesen foglalkozik a Varsói Szerződés létrejöttével kapcsolatos körülményekkel. Hegedűs - nyilván kiszámítottan - a Szerződés előkészítésével kapcsolatban semmitmondó nyilatkozatot tesz. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy mai véleménye szerint is indokolt volt a Szerződés létrehozása, elsősorban az NSZK gazdasági és katonai megerősödése miatt, annak fenntartását ma is indokoltnak tartja, ezen kívül a történelem által is igazoltnak látja annak védelmi jellegét.

Hasonlóan nyilatkozik a szovjet-magyar gazdasági kapcsolatokról. Amikor a kérdező erőlteti ennek Magyarországra nézve előnytelen jellegét, Hegedűs ezt tagadja. Kiemeli a gazdasági kapcsolatból az alumínium és urán egyezményt, ezeket sem tartja Magyarországra előnytelen szerződéseknek.

Az 1968-as csehszlovákiai helyzettel kapcsolatban inkább azokról az eseményekről beszél, amelyek ezzel összefüggésben vele és környezetével kapcsolatosak. Ezek egyike a Szociológiai Intézet (Hegedűs akkor ott igazgató) pártszervezetének a beavatkozást elítélő állásfoglalása, a másik pedig az ekkor tartott korčulai nemzetközi szociológiai értekezéslet állásfoglalása a csehszlovák eseményekkel kapcsolatban. Az értekezésleten ugyanis Hegedűs környezetéből többen jelen voltak.

Hegedűs vigyáz arra, hogy az 1956 előtti eseményekre vonatkozó nyilatkozatában se kompromittáljon prominens személyeket. Így pl. a kérdező úgy tudja, hogy Kádár Jánosnak is köze lenne Rajk törvénytelen elítéléséhez és ezt egy miniszterelnöki funkciója révén Hegedűs által is ismert hangsúlyos bizonyítaná.¹⁸ Hegedűs a kérdezőnek ezt az állítását tagadja. Ugyancsak elkerüli az elmarasztaló válaszádat Kádár János 1956. október 23-november 4. közötti tevékenységére nézve. Hasonlóan nyilatkozik Jurij Andropov szerepéről, aki akkor a Szovjetunió magyarországi nagykövete volt. Az interjú egyébként Andropov halála után¹⁹ készült.

Az 1956 előtti magyar-szovjet kapcsolatokra nézve nagy számú eseménnyel foglalkozik az interjú. Hegedűs azt mondja, hogy a különböző tárgyú megbeszélések során kaptak a Szovjetuniótól tanácsokat, ezek azonban nem utasítások voltak. Az interjú szerint a magyar ügyekbe való beavatkozásra először 1953-ban került sor. Ekkor Hegedűs - még nem miniszterelnökként - egy Rákosi által vezetett párt- és kormánydelegáció tagjaként Moszkvába utazott, ahol a szovjet vezetők (Malenkov, Molotov, Berija és Hruscsov) súlyosan elmarasztalták a magyar pártvezetést hibás politikájáért, majd előterjesztették a vezetés átalakítására vonatkozó javaslatukat. E szerint Rákosi mondjon le a miniszterelnökségről és Nagy Imre legyen a miniszterelnök. Ezen kívül 1956 nyarán került sor hasonló intézkedésre, amikor Mikoja ideutazott, és Hegedűs jelenlétében közölte Rákosival, hogy le kell mondania első titkári tisztségéről. Végül szovjet befolyásra történtek személyi intézkedések az ellenforradalom során.

Az 1956 utáni időszakra nézve a kérdező erőlteti a helyzet lényegi változatlanóságát. Hegedűs erre tagadó válaszokat ad. Így például tagadja a kérdezőnek azt az állítást, hogy ma Magyarországon a bíróságok ítélezésébe beavatkoznának. Hangsúlyozza, hogy a bíróságok a törvények és saját meggyőződésük alapján járnak el.

Bár a kérdező többször - esetenként ismételten - kérdést tesz fel Hegedűshöz a mai helyzetre nézve, az ezekre adandó választ általában elkerüli. A válaszokból annyi mégis kitűnik, hogy a mai rendszer egyes intézkedéseivel, illetve intézkedések elmaradásával azonosítja magát az 1956 előtti időszak hibáival. Ez különösen a lefolytatott rehabilitációkra vonatkozik. Ezt következtetlennek tartják, mert nem ment túl az ártatlanul elítélt kommunistákon. Erre példaként hoz fel olyan ügyeket, mint a Pócsperri-per, az FM-per, az Ordas-ügy és más ügyek. Szóba kerül az interjúban Nagy Imre rehabilitálása. Ezt Hegedűs teljesen jogos követelésnek tartja, véleménye szerint azonban manapság nem aktuális, mert zavarná a belpolitikai életet.

Bár Hegedűs a mai helyzetre nézve igyekszik a válaszadást elkerülni, egy-egy esetben belebocsátkozik mégis az ezzel kapcsolatos válaszadásba. Így például, amikor a kérdésben az szerepel, hogy nincs semmi különbség a mai rendszer és a sztálinizmus évei között, erre azt válaszolja, hogy Kelet-Európában lényegében neo-sztálinizmus uralkodik, mert a sztálini struktúra intézményei változatlanul fennmaradtak. Ugyanakkor ezen belül lehetnek a rendszernek különböző liberális kurzusai. Erre a választ azzal fejezi be, hogy amíg egy monolitikus társadalmi rendszer nem veti le ezt a jelleget, nem tud túllépni a sztálinizmus árnyékán sem. Ezen a rövid válaszon kívül azonban ilyen egyértelmű, a mai rendszerrel kapcsolatos ilyen tartalmú nyilatkozat alig található.

Az interjú során hosszasan foglalkoznak a magyarországi politikai pluralizmus kérdésével. A kérdező a többpártrendszer szükségességét erőlteti. Hegedűs abból indul ki válaszában, hogy a gazdasági alap tekintetében pluralista helyzet van, és mert a felépítménynek igazodni kell a gazdasági alaphoz, ezt a rendszert a felépítmény tekintetében is létre kell hozni. Ennek megvalósítását azonban nem a többpártrendszer visszaállításában látja, hanem a felépítményi intézményrendszer szervezetét és működését kell oly módon kialakítani, hogy az a pluralista jellegnek megfeleljen. Itt a különböző állami szervek, elsősorban a tanácsok és más intézmények önállóságára, a társadalmi szervek, elsősorban a szakszervezet függetlenségére gondol.²⁰

Ma már aligha lenne ellenőrizhető, hogy Hegedűs tényállításai mennyiben felelnek meg a valóságnak. Különösen vonatkozik ez az 1956 előtti eseményekre, ezeknek azonban a mai megítélés szempontjából már nincs is jelentősége. A megítélés szempontjából jelentősége lehet ezeknek az eseményeknek annyiban, amennyiben ezt a mai helyzettel is összefüggésbe hozza. A mű egészét azonban nem ez jellemzi. Amennyiben a mű egészéből egy-egy részt kiragadunk - és ez nemcsak mennyiségi, hanem a mondanivaló tartalma szempontjából is csekély -, akkor el lehetne jutni annak megállapításáig, hogy ezek a részletek alkalmasak a népi demokratikus államrend elleni gyűlölet felkeltésére. Ennek megítélése azonban legalább annyira politikai, mint jogi kérdés. Ezzel kapcsolatban ismételten hangsúlyozni kell, hogy a mű egészét tekintve nem ilyen, úgy tűnik, mintha Hegedűs óvatossága és ezzel ellenkező irányú törekvése ellenére mintegy véletlenül csúsztak be abba ilyen részletek.

2.) A könyv tartalma szempontjából számításba jöhető bűncselekmények:

a) Kémkedés (Btk. 147. §)

A kémkedés büntettét az is elköveti, aki a Magyar Népköztársaság hátrányára felhasználható adatot külföldi kormánynak vagy külföldi szervezetnek kiszolgáltat. Hegedűs András a könyv alapját képező interjúban számos adatot szolgáltatott ki Zsille Zoltánnak - aki ismereteink szerint a Szabad Európa Rádió külső munkatársa²¹ -, ezek az adatok azonban ma már főleg az időmúlásra tekintettel, a Magyar Népköztársaság hátrányára nem használhatók fel.

b) Államrend elleni izgatás (Btk. 148. §)

Ez a bűncselekmény akkor valósul meg, ha valaki mások előtt a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje, a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata stb. ellen gyűlölet felkeltésére alkalmas cselekményt követ el.

Zsille Zoltán azzal, hogy a Magyar Népköztársaság ellen gyűlölet felkeltésére alkalmas kérdéseket és magyarázatokat tartalmazó könyvet szerkesztett és magyar nyelven kiadott, elkövette az államrend elleni izgatás büntettét.

Zsille Zoltán 1980. november 7-e óta jogszabály megszegésével, családjával együtt külföldön tartózkodik, és Bécsben él. Erre figyelemmel vele szemben büntetőeljárás lefolytatása és távollétében való elítélése célszerűnek nem mutatkozik.

Hegedűs András az interjú során hozzá intézett kérdésekre adott válaszaiban megalkuvóan viselkedett. Kifejezett és egyértelmű ellenséges tartalmú megnyilatkozása nincs. Bár a feltett kérdésekkel több esetben azonosul, azonban ez a magatartása ellenforradalmi propagandának nem értékelhető, amely pedig az államrend elleni izgatás megvalósulásának elengedhetetlen követelménye.

c) Az államtitok és szolgálati titok megsértése

Hegedűs András részéről kétséget kizáróan szintén nem állapítható meg. Azt ugyanis, hogy milyen adat tekinthető államtitoknak vagy szolgálati titoknak a 14/1971. (IV. 15.) Korm. számú rendelet, illetve e kormányrendeleten alapuló miniszteri vagy főhatósági rendelkezések pontosan meghatározzák. Ebbe a jogszabályilag meghatározott körbe azok, a különösen 1960-as éveket megelőző időszakra vonatkozó adatok, amelyeket Hegedűs András nyilvánosságra hozott, ma már nem illeszthetők bele.

d) Végül felmerülhet még a devizagazdálkodás szabályainak megszegése azáltal, hogy a szellemi alkotásból eredő gazdaságilag értékesíthető jogosítványt (szerzői díjat) a devizahatóságnak nem jelentette be. Ezzel kapcsolatosan azonban a tények tisztázatlanok, ezért a kellő ismeret hiányában e bűncselekmény elkövetése kérdésében állást foglalni nem lehet.

3.) A Belügyminisztérium Útlevélosztály adatai szerint Hegedűs András 1983. és 1984. évben a következő időpontokban tartózkodott nyugaton:

- 1983. január 23-tól január 30-ig Ausztria megjelöléssel;
- 1983. október 3-tól november 15-ig Ausztria megjelöléssel;
- 1984. március 14-től április 9-ig NSZK megjelöléssel;
- 1984. július 28-án érkezett vissza Magyarországra, a kiutazás időpontja és az ország megjelölése, amelyben tartózkodott, a nyilvántartás adataiból nem állapítható meg;
- 1984. szeptember 12-től szeptember 22-ig Olaszország megjelöléssel;
- 1984. október 8-tól november 17-ig Anglia megjelöléssel;
- 1984. december 28-tól 1985. január 11-ig Olaszország megjelöléssel.

Ezekből az adatokból valószínűsíthető, hogy az interjút külföldön készíthették.

Budapest, 1985, október 25.

Szijártó Károly

*

A Koordinációs Bizottság anyagai között az Emlékeztetőn kívül nincs további információ az ülés résztvevőinek kérdéseiről, megjegyzéseiről, álláspontjukról. Állásfoglalásuk csupán azt

rögzítette, hogy a Koordinációs Bizottság "Tudomásul vette Szíjártó Károly elvtárs tájékoztatóját Zsille Zoltán Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában című könyvéről; ezzel összefüggésben büntetőeljárás kezdeményezését nem tartotta indokoltnak."

Arra, hogy a bizottság állásfoglalása mégsem maradt minden következmény nélkül, az MSZMP KB Titkárság kilenc hónappal későbbi ülésének határozata utal²². Lakatos Ernő, az Agitációs és Propaganda Osztály vezetője ugyanis - nyilván a kényes előzmények miatti óvatosságtól is indítva - jelezte a titkárságnak, hogy Hegedűs András Életrajzi elemzések címmel kéziratot nyújtott be a Kossuth Kiadóhoz. A maga részéről egy háromtagú bizottságot javasol a titkárságnak a kézirat lektorálására, amelynek tagjai Molnár János, az MSZMP Párttörténeti Intézet igazgatóhelyettese, Balogh Sándor, az ELTE egyetemi tanára, valamint Réti László, az APO politikai munkatársa. A javaslatot a titkárság elfogadta. A lektoráló bizottság jelentése nem maradt titokban, hiszen a kötet megjelenése feltételeként "Kiadói utószó"-ként kellett hozzákapcsolni Hegedűs könyvéhez²³. Ennek legjellemzőbb kritikai megjegyzése szerint Hegedűs András "saját nézőpontja érvényességi körét abszolutizálja (...), amikor a kortörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott értékeléssel szöges ellentétben úgy véli, hogy hazánkban számos ok és körülmény miatt társadalmi méreteken kialakulatlanok s részben éretlenek voltak, végső soron hiányoztak a nemzeti újjászületés választott, népi demokratikus útjának szocialista irányba történt továbbfejlesztéséhez az objektív és szubjektív feltételek". Természetesen az 1956 utáni időszak megítéléséről van szó, de ez a szakmainak mondott ideológiai bírálat legalább már nem a kézirat állításainak büntetőjogi relevanciáját mérlegelte. Az ilyen feladat - még három évig - megmaradt a Koordinációs Bizottságnak.

1 Csak 2007 végén kerültek elő Magyar Országos Levéltárban a Koordinációs Bizottság iratai. Bár a testület ülésein jelen lévő állami, politikai vezetők megkapták az ülések emlékeztetőit, illetve háttéranyagait, ezek sem a Igazságügyi Minisztérium, sem a Legfelsőbb Bíróság, sem a legfőbb ügyészség iratait között nem szerepeltek (pontosabban: az Igazságügyi Minisztérium Markója Imre miniszteri anyagai között bukkant fel az 1979-80-as évek iratainak egy része). Az igazán meglepő, hogy a "témagazda" Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára is csak mutatóban őriz néhány, a Belügyminisztériumból származó iratot. Végül az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály feldolgozatlan anyagai közül kerültek elő a Koordinációs Bizottság dokumentumai, de az 1957-1965 közötti dokumentumoknak változatlanul nincs nyomuk. A korai időszak iratai is meglehetősen hiányosak. 1965-ből négy, 1966-ből tizenegy, 1967-ből egyetlen ülés anyagai maradtak fent. A testület munkájának későbbi intézményesülését jelzi, hogy az irattározás is egyre hivatalosabbá, "pártszerűbbé" vált. Ezért a nyolcvanas évek elejétől már szinte teljes a dokumentáció. Az utolsó bizottsági ülésre - a jelek szerint - 1988. november 14-én került sor. A közel háromszáz ülésnap iratai elsősorban nem az ülésen történtek szempontjából fontosak, hanem a döntések megszületésének politikai körülményei, előzményei és következményei miatt. A Nyílt Társadalom Archívum az eddig meglett közel ötezer oldalnyi iratanyagot 2008 első felében digitálisan feldolgozta, és

hozzáférhetővé tette a folyamatosan bővülő Párhuzamos Archívum honlapján:
<http://www.osaarchivum.org/updates/2007/2007-10-17-hu.shtml>.

2 1966 végéig Adminisztratív Osztály.

3 A "koordinációs bizottság" említésére lásd: Kenedi János: "Stasi-operett" Magyarországon. In: K. belügyi iratfelmérő jelentése a kastélyból. Magvető, Bp., 2000. 64. o.; Zinner Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. In: A semmisségi törvények. (szerk.: Kahler Frigyes). Kairosz, Bp., 2002. 31. o.

4 MSZMP PB 1973. november 13-i ülése. MOL M-KS 288. f. 5/623. 1. ő. e.

5 A Mezőgép Tröszt (MEGÉV) önálló kereskedelmi joggal rendelkező vállalat volt. Korrupciógyanús ügye a gazdasági reform ideológiai vitáinak, illetve a szocialista nyilvánossággal, büntetőpolitikával és nem utolsósorban a megosztott politikai vezetéssel kapcsolatos nézeteltérések gyűjtőhelyévé vált. Lásd: Péteri György: Pirruszi győzelem. A "MEGÉV-ügy" és a politikai stílus változása a hosszú hatvanas években. In: "Hatvanas évek" Magyarországon. Tanulmányok (szerk. Rainer M. János), 1956-os Intézet, Budapest, 2004

6 Tájékoztató az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya feladataira vonatkozó titkársági határozatból. 1957. május 24. MOL M-KS 288. f. 7/8. ő. e.

7 A Szabolcs-Szatmár megyei RFK Politikai Nyomozó Osztálya vezetőjének, Antal [-]-nak felszólalása 1956. december 28-án az Országos Rendőr-főkapitányságon a megyei főkapitányok és politikai osztályvezetők részére tartott értekezleten. ORFK Titkárság Jegyzőkönyv, I. rész. MOL M-KS 288. f. 30/3. ő. e.

8 Mátyás László a Belügyminisztériumban teljesített szolgálatot 1954-ig. 1956-ban ismét a BM-ben dolgozott, majd a Politikai Nyomozó Osztály vezetője 1957-ig.

9 ORFK Titkárság Jegyzőkönyv, II. rész. MOL M-KS 288. f. 30/3. ő. e.

10 Szénási Géza 1956. november 16-tól 1975-ig legfőbb ügyész.

11 Biszku Béla 1956. november 7-től az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottság tagja, 1957 februárjában a belügyek vezetésével bízták meg.

12 Jelentés a belső reakció elleni harc feladatairól. A Politikai Bizottság 1957. július 2-i ülésének jegyzőkönyve. MOL M-KS 288. f. 5/33. ő. e.

13 Javaslat a Koordinációs Bizottság ülések rendjére. 1967. január 17. Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály Koordinációs Bizottság iratai MOL M-KS 288. f. 31/V/1. ő. e.

14 A Koordinációs Bizottságnak a hatalmi struktúrában elfoglalt tényleges helyére elsősorban az üléseiken elfogadott állásfoglalások, pontosabban "a párt vezetői testületei számára készített

elvi-politikai jellegű előterjesztések" és az ugyanezen kérdésekre vonatkozóan a Politikai Bizottságban meghozott határozatok tartalmi összehasonlításából lehetne - egy későbbi feldolgozó munka eredményeként - következtetni.

15 Hegedűs András: Élet egy eszme árnyékában. Életrajzi interjú. Összeállította: Zsille Zoltán. Magánkiadás, Bécs, 1985. 224. o. (Az 1989 utáni kiadások már feltüntetik az interjú készítésében Kasza László közreműködését is. Az ő visszaemlékezése szerint Hegedűs András kérte, hogy a Szabad Európa Rádió neves szerkesztőjének a magyar politikai vezetés részéről esetleg támadható szerepe inkább ne legyen összefüggésbe hozható a kiadvánnyal. Kasza László szíves szóbeli közlése.)

16 Az 1956. október 24-én miniszterelnöki tisztségéből leváltott Hegedűs András 1958 szeptemberében tért vissza Moszkvából Magyarországra. Először az MTA Közgazdaság-tudományi Intézetének munkatársa, majd 1962-től a KSH elnökhelyettese. 1963-tól az MTA Szociológiai Kutatócsoport igazgatója. 1968-ban elítélte a csehszlovákiai bevonulást, ezért elbocsátották állásából, és az MTA Ipargazdaságtani Kutatócsoportjához helyezték főmunkatársnak. 1973 májusában az ún. "filozófusperben" revizionizmus vádjával elítélték, kizárták a pártból, és elbocsátották állásából. "1976 októberében Hegedűs András cikk-gyűjteményében álló könyve jelent meg Londonban egy olyan sorozat keretében, amelynek kizárólag szocialista országok közismert ellenzéki személyei a szerzői. A könyv utóirataként Hegedűsnek 1976-ban írt egy levelét közlik, amelyben kifejti, hogy a szocialista országokban a reformmozgalmak a hatalmi struktúra felső rétegének ellenállásán buktak meg, de ettől függetlenül a tömegek körében különböző mozgalmak tűnnek fel, amelyek a szocializmus eszméi, gyakorlati megvalósulásának újabb lehetőségét jelentik." (A "Belső Ellenzék" kialakítását akadályozó intézkedések. TH 1.11.1. ÁBMHT 152. d. BM III/7. Osztály 45-73/6/a/77). Hegedűs András irathagyatéka a Nyitott Társadalom Archívum gyűjteményében található, moszkvai éveinek levelezése megjelenés előtt áll. (HU OSA Fonds 361)

17 Borbándi Gyula: Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története. Európa, Bp., 1996. 464. o.

18 Lásd: Farkas és Kádár Rajknál. (Közreadja, bevezeti és jegyzetekkel ellátja Hajdú Tibor). História. 17. 1995. 7.

19 Jurij Vlagyimirovics Andropov, az SZKP főtitkára 1984. február 9-én halt meg.

20 A többpártrendszer és a pluralizmus említett megkülönböztetéséhez Hegedűs a későbbiekben is ragaszkodott. "Mondjuk ki nyíltan: szerintem többpártrendszer és parlamentarizmus nélkül is bekövetkezhet a civil társadalom emancipációja és a politikai rendszer demokratizálása. Ehhez azonban a monolitikus hatalmi struktúra reformok útján létrejövő pluralizálódására lenne szükség." Néhány megjegyzés a "The Hungarian revolution of 1956 and the origin of the Kádár regime" c. tanulmányhoz. OSA 361-0-7. 6. Magánfeljegyzések: Jegyzetfüzetek. 1989

21 Zsille Zoltán 1980 novemberében emigrált Ausztriába. 1981-ben Bécsben elindította Bibó Press nevű sajtóügynökségét, amely 1987-ig működött. 1983 decemberében a Szabad Európa

Rádió alkalmazottja lett bécsi rádió- és sajtófigyelőként.

22 MSZMP KB Titkárság 1986. szeptember 29-i ülése. MOL M-KS 288. f. 7/756. ó. e.

23 A kiadó utószava. In: Hegedűs András: A történelem és a hatalom igézetében. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1988. 345-353. o.

nyomtatás